

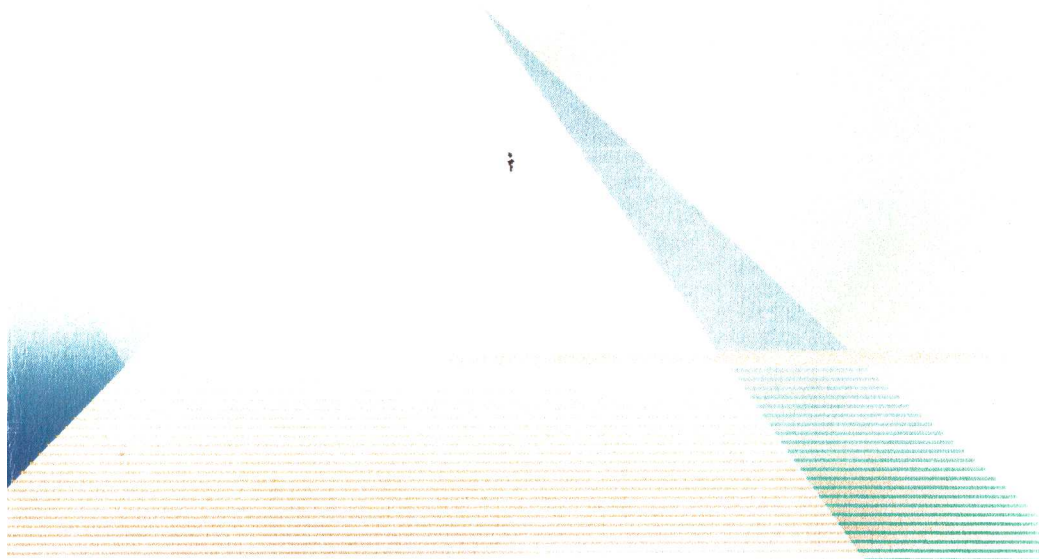
Міністерство освіти і науки України
Київський університет імені Бориса Грінченка
Українська Академія Акмеологічних Наук

АКМЕОЛОГІЯ — НАУКА ХХІ СТОЛІТТЯ

Матеріали
IV Міжнародної
науково-практичної конференції

● 30 травня 2014 року
м. Київ

УДК 378[373.3+37.013]

Мартиненко С.М.,

завидавач кафедри початкової освіти
та методик гуманітарних дисциплін
Київського університету імені Бориса Грінченка,
доктор педагогічних наук, професор,
академік УААН

АКМЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДІАГНОСТУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито акмеологічний аспект діагностування готовності вчителя початкової школи до педагогічної діяльності; подано діагностичні методики, які дадуть змогу встановити рівень особистісно-професійного зростання фахівця початкової освіти.

Ключові слова: акмеологічний аспект, діагностування, готовність вчителя початкової школи до педагогічної діяльності.

Постановка проблеми. Реформування України, модернізація вітчизняної системи освіти визначають основні підходи до професійної діяльності та особистісно-професійного зростання вчителя. Темпи сучасної цивілізації, прорив у світі технологій зумовлюють необхідність «освіти впродовж життя». Створення такої системи освіти веде за собою перебудову педагогічної діяльності, оскільки важливо не тільки, щоб студенти засвоїли знання, а й уміли самостійно здобувати, опрацьовуючи інформацію з різних джерел, творчо використовувати її в педагогічній діяльності. Одним із шляхів ефективного формування готовності вчителя до педагогічної діяльності є індивідуалізація педагогічної підготовки та особистісно-професійного розвитку на основі акмеологічного підходу, який здійснюється під час професійної підготовки і є гармонійним процесом розвитку особистісних якостей та властивостей, формуванням професійної компетентності для успішного особистісного самовдосконалення і професійної діяльності.

Застосування акмеологічного підходу до навчання забезпечує оволодіння вчителем способами пізнання навколишньої дійсності,

сутності професії та самого себе для самореалізації та самовдосконалення. Акмеологія як міждисциплінарна галузь знань у системі наук про людину з самого початку свого розвитку розробляє стратегії та технології формування професіоналів високого класу в різних сферах людської діяльності. Її основними проблемами є закономірності формування та саморозвитку особистості; самореалізація творчого потенціалу і готовності до творчої діяльності; суб'єктивні та об'єктивні чинники досягнення вершин професіоналізму; самоосвіта, самоорганізація і самоконтроль; самовдосконалення, самокорекція і самореорганізація своїх вчинків і дій під впливом як існуючих, так і нових вимог до професії; усвідомлення власних здібностей і можливостей. Основним результатом діяльності педагога є наявність позитивних якісних змін у формуванні особистісно-професійних якостей, оволодінні знаннями, вміннями та навичками, необхідними для виконання професійних обов'язків.

Аналіз досліджень і публікацій. У психолого-педагогічних дослідженнях проблема особистісно-професійного зростання вчителя знайшла ґрунтовне відображення, зокрема важливі кроки на шляху створення моделі особистості вчителя, його професіограми зроблені П. Левітовим, Г. Прохоровим, С. Фрідман та ін. У працях П. Гузій, І. Зязюна, П. Коломінського, М. Лазарева, А. Макаренка, В. Макенмова, К. Новікова, Є. Розової, С. Сисосвої, Н. Тарасевич та інших учених йдеться про особливості педагогічної майстерності, творчості, покликання і здібностей. Дослідження І. Беха, О. Бодальова, А. Ковальова, П. Кузьміної, О. Леонтьєва, В. Семиченко та інших науковців стосуються психологічних засад особистісно-професійного зростання. Л. Занкова, Г. Прозорова та інші вчені розглядали питання формування педагогічних здібностей учителя; праці І. Нахімова, Л. Спіріна та ін. були присвячені проблемі його педагогічних умінь.

Водночас проблему досягнення людиною свого акме у професійному й особистісному розвитку вивчали такі психологи, як: К. Абульханова-Славська, Б. Анан'єв, Ш. Бюлер, А. Гусева, Е. Клямков, А. Маслоу, К. Роджерс, С. Рубінштейн. Теоретико-методологічні основи дослідження теорії акмеологічного підходу було закладено в працях А. Бодальова, А. Деркача, П. Кузьміної, В. Макенмової, В. Зазікіна та ін. Проблеми професійної підготов-

ки вчителів з урахуванням акмеологічного аспекту досліджують як зарубіжні, так і вітчизняні вчені: І. Зязюн, А. Реан, Н. Нічкало, Н. Мачинська, Н. Кошарна, Д. Мотигуллін та ін.

У теорії педагогічної освіти досить ґрунтовно розкрито сутність і зміст професійної діяльності вчителя, схарактеризовано її структуру. Вона стала предметом багатьох досліджень психологів і педагогів, а саме: А. Бойко, В. Гінецького, Н. Кузьміної, К. Левітана, В. Максимова, Т. Полякової, С. Сисоевої, Л. Спіріна, В. Сластьоніна, Л. Хомич та інших. Аналіз наукових досліджень дав змогу встановити, що саме у процесі професійної діяльності відбувається формування особистості педагога. Зокрема, О. Савченко, характеризуючи професійну діяльність учителя, зазначає: «...в освіті головні цінності — дитина і педагог; здатний розвивати, захищати, оберігати її індивідуальність...» [4, 41], тому педагогічна діяльність — це процес розв'язання нескінченної низки завдань, підпорядкованих загальній кінцевій меті — формуванню всебічно розвиненої особистості людини, її світогляду, свідомості та поведінки.

На відміну від педагогіки, акмеологія досліджує співвідношення загального особистісного розвитку людини з професійним, взаємозв'язок етапів її соціалізації та професіоналізації. Акмеологія зазначає, що вершин професіоналізму і майстерності людина досягає самостійно за умов, коли професійна діяльність особистості відіграє провідне місце в її долі.

Отже, сутність акмеологічного підходу полягає у визначенні шляхів досягнення вчителем високого рівня готовності до педагогічної діяльності. Вчені виділяють рівні та етапи професіоналізму діяльності педагога, а саме: оволодіння професією; педагогічна майстерність; самоактуалізація в професії; педагогічна творчість [1, 752]. Як зазначає А. Деркач, на високих рівнях професіоналізму вчитель проявляє себе як срудит, фахівець за покликанням, майстер педагогічної справи, діагност, гуманіст, самодіагност, новатор, учасник педагогічної співпраці, дослідник, який засвоює акмеологічні технології переходу від одного рівня професіоналізму до іншого [1, 752].

Враховуючи актуальність порушеної проблеми акмеологічного підходу до професійної майстерності педагога, звертаємо особливу увагу на доцільність використання методики діагно-

стування готовності вчителя початкової школи до педагогічної діяльності.

Вважаємо за необхідне зазначити, що під *готовністю вчителя до педагогічної діяльності* розуміємо інтегративну професійну здатність особистості, що забезпечує ефективне виконання функцій педагогічної діяльності у навчально-виховному процесі сучасної школи; формування особистісних якостей і властивостей. Структуру готовності вчителя розглядаємо як взаємодію мотиваційного, змістового та процесуального компонентів. На нашу думку, її визначення необхідно здійснювати за такими критеріями і показниками: сформованість знань про сутність і функції педагогічної діяльності, розвиток творчого мислення, володіння змістом навчального предмета та методикою його викладання, педагогічною майстерністю [3, 37–46].

У статті подаємо діагностичні методики, які дадуть змогу встановити рівень особистісно-професійного зростання вчителя початкової школи з урахуванням акмеологічного підходу.

**ДІАГНОСТУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Діагностичні блоки	Складові діагностичних блоків	Діагностичні параметри	
		Показники оцінки діяльності вчителя	Рівні
Напрямок професійної діяльності	Зміст підготовки вчителя		
1. Науково-теоретична підготовка	1. Знання теоретичних основ предмета, що викладається	1. Орієнтація на мету і завдання предмета. 2. Володіння основними закономірностями. 3. Опереження науковою термінологією. 4. Орієнтація на добір змісту навчання на основі наукових даних, фактів, понять, законів. 5. Розуміння логіки наукового викладу навчального матеріалу	
	2. Знання методології і методів навчального предмета	1. Орієнтація на різноманітні методи наукового пізнання. 2. Розуміння сутності використаних методів. 3. Уявлення про можливість використання методів, наукове пізнання у процесі викладання предмета	
	3. Знання історії розвитку науки і сучасних її досягнень	1. Орієнтація в історії нових відкриттів. 2. Розуміння необхідності її використання в процесі викладання предмета. 3. Володіння змістом сучасної науки і практичним досвідом.	

Діагностичні блоки	Складові діагностичних блоків	Діагностичні параметри	
		Показники оцінки діяльності вчителя	Рівні
2. Психолого-педагогічна підготовка	1. Знання психологічних особливостей учнів	4. Уявлення про роль і місце використання цих знань у процесі викладання навчального предмета	
	2. Знання психологічних законів навчання, виховання і розвитку учнів	1. Орієнтація в психологічних особливостях учнів і необхідності їх обліку у процесі добору змісту форми і методів навчання. 2. Розуміння мети і завдань навчання учнів із навчального предмета. 3. Орієнтація в навчальних планах і програмах викладання певного предмета. 4. Визначення провідних знань, умінь і навичок, які необхідно сформулювати в учнів у процесі вивчення навчальної дисципліни	
	3. Знання теоретичних основ загальної педагогіки	1. Розуміння адекватності методів і прийомів навчання меті та змісту навчання предмета. 2. Орієнтація в компонентах учіння, їх сутності, логічного взаємозв'язку. 3. Знання психологічних основ навчання, виховання і розвитку особистості учнів різноманітних вікових груп	
		1. Розуміння мети і завдань педагогічної взаємодії з учнями у процесі їх навчання, виховання і розвитку. 2. Володіння методами педагогічної діагностики рівня навченості та вихованості учнів. 3. Дотримання педагогічних вимог до проведення уроків різних типів.	

Діагностичні блоки	Складові діагностичних блоків	Діагностичні параметри
		4. Знання структури, урочків різних типів. 5. Орієнтація в сучасній класифікації методів навчання (IV групи), характеристика кожного з них. 6. Розуміння специфіки, функцій методів професійної діяльності вчителів.
	4. Знання сутності сучасних освітніх технологій	1. Розуміння необхідності управління НПД учнів і ролі вчителя в цьому процесі. 2. Володіння прийомами планування та організації особистої діяльності та діяльності учнів. 3. Орієнтація в змісті контророльно-аналітичної діяльності вчителя в навчально-виховному процесі. 4. Володіння прийомами педагогічної техніки. 5. Розуміння сутності та змісту сучасних освітніх технологій. 6. Визначення оптимальних освітніх технологій для учнів різного віку і рівня підготовки.
3. Методична підготовка	1. Знання змісту навчання з предмета	1. Уявлення про роль навчального предмета у системі навчання, виховання і розвитку учнів. 2. Розуміння мети і завдань навчального предмета. 3. Орієнтація в навчальних планах і програмах викладання певного предмета. 4. Визначення провідних знань, умінь і навичок, компетенцій, які необхідно сформувати в учнів у процесі навчання.

Діагностичні блоки	Складові діагностичних блоків	Діагностичні параметри
	2. Знання методів і прийомів навчання учнів	1. Розуміння адекватності методів і прийомів навчання меті та змісту навчання предмета. 2. Орієнтація в різносторонній цільовій спрямованості методів і прийомів навчання учнів з предмета. 3. Знання сутності різноманітних методів навчання та специфіки їх застосування у процесі викладання. 4. Володіння новими методами і прийомами навчання, інноваційним підходом у застосуванні традиційних методів навчання.
	3. Знання історії розвитку науки та її сучасних досягнень	1. Розуміння взаємозв'язку змісту, форм і методів навчання учнів з предмета. 2. Орієнтація в специфіці різноманітних форм організації навчання. 3. Орієнтація в нових формах організації навчання учнів з предмета, їх сутності та умовах успішного використання у викладанні.
	4. Знання засобів навчання учнів із предмету	1. Знання специфіки та умов застосування різноманітних засобів навчання (у т. ч. ІКТ). 2. Розуміння ролі та функцій засобів навчання в активізації навчально-пізнавальної діяльності, розвитку пізнавальних інтересів, розв'язанні педагогічних завдань.

ДІАГНОСТУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

з/п	Діагностичні блоки	Складові діагностичних блоків	Діагностичні параметри	Бали
I	Спрямованість	1. Мотиви і потреби	<ol style="list-style-type: none"> Увідомлення суспільних інтересів і своїх обов'язків щодо них. Орієнтація в діяльності на мету і завдання школи. Прагнення забезпечити розвиток особистості кожної дитини. Бажання самодосконалості себе, свою діяльність і умови праці. 	
		2. Почуття (емоції)	<ol style="list-style-type: none"> Спрямованість емоцій і почуттів на об'єкт (суб'єкт) педагогічних перетворень. Інтенсивність емоцій. Стабільність емоцій. Глибина емоцій. Нааявність вольового контролю за своєю поведінкою. Адекватність емоційного стану вчителя, його педагогічної реакції на діяльність учнів. Доброчесність реакції вчителя на збурення. Впевненість у правдивості педагогічних дій. Задоволення результатами педагогічної діяльності. 	
		3. Інтерес	<ol style="list-style-type: none"> Нааявність інтересу, пов'язаного з предметом педагогічної діяльності. Широта інтересів (у т.ч. професійних). Глибина інтересу. Стабільність інтересу (у т.ч. професійного). Дяєвість інтересу (у т.ч. професійного). 	

з/п	Діагностичні блоки	Складові діагностичних блоків	Діагностичні параметри	Бали
II	Можливості особистості	1. Відчуття	<ol style="list-style-type: none"> Орієнтація в діяльності на об'єкт (суб'єкт) педагогічної взаємодії. Швидкість реакції на дії та вчинки учнів. Чіткість координації педагогічних дій. 	
		2. Сприйняття	<ol style="list-style-type: none"> Цілеспрямованість сприйняття. Адекватність сприйняття мети і завдань педагогічної діяльності. Спостережливість. Зацікавленість. 	
		3. Память	<ol style="list-style-type: none"> Цілеспрямованість уваги. Швидкість і раціональність запам'ятовування. Емоційне ставлення до запам'ятованого і відтвореного. Повнота відтворення. 	
		4. Мислення	<ol style="list-style-type: none"> Самостійність мислення (вміння ставити завдання і самостійно знаходити потрібне рішення). Інтелектуальні властивості (індуктивні, дедуктивні). Всесвітність і глибина знань. Уміння вирішувати і розуміти сутність складних питань. Плучкість розуму (вміння швидко змінювати свої дії за умови зміни ситуації, свобода думки від закріплених попередньо прийомів і способів розв'язання педагогічних завдань). Швидкість розуму (здатність швидко долати складні ситуації, обдумувати і приймати правильне рішення). 	

Продовження таблиці

з/п	Діагностичні блоки	Складові діагностичних блоків	Діагностичні параметри	Бали
			7. Критичність розуму (вміння об'єктивно оцінювати свої можливості та можливості інших, детально і всебірно перевіряти всі гіпотези і висновки)	
		5. Мовлення	1. Цілеспрямованість мовлення. 2. Зв'язок та порівняльний висад. 3. Доступність і розгорнутість висловлювань. 4. Логічна чіткість і завершеність висловлювань. 5. Зрозумілість і чіткість форми вислову. 6. Варіативність мовлення. 7. Багатоманітність мовлення	
		6. Воля	1. Цілеспрямованість (підпорядкованість педагогічній діяльності меті та завданням). 2. Самостійність повсякден, послідовність, переконаність. 3. Рішучість (здатність своєчасно ухвалювати вважані рішення і їх виконувати). 4. Наявність (здатність досягати поставленої мети). 5. Витривалість (здатність контролювати свої дії). 6. Дисциплінованість (свідоме підпорядкування своєї поведінки суспільним нормам)	
		7. Здатності	1. Чуйне ставлення до учнів і врахування їх емоційного стану. 2. Цілеспрямованість у прогнозуванні своєї діяльності та діяльності учнів.	

з/п	Діагностичні блоки	Складові діагностичних блоків	Діагностичні параметри	Бали
			3. Ориєнтація в змисті педагогічної діяльності, формах і методах її організації. 4. Вибірковість засобів педагогічної взаємодії з урахуванням мети діяльності, здібностей учнів, їх стадії і рівня розвитку, власних можливостей. 5. Зосередженість уваги і педагогічна лояльність її перекладення. 6. Здатність до педагогічного нервотривання, артистичності. 7. Захопленість педагогічною діяльністю, її результатами	
III	Стіль поведінки	1. Характер	1. Ставлення до колективу: а) колективізм, активність у справах колективу; б) чесність, справедливність; в) комунікативність. 2. Ставлення до праці: а) працьовитість; б) результативність; в) відповідальність	

Обробка результатів:

«0» балів – показник не проявляється або недостатньо виявляється;

«1» бал – показник виявляється рідко або певною мірою;

«2» бали – показник проявляється часто і достатньо виявляється;

«3» бали – показник виявляється завжди і чітко.

Розрахунок рівня всієї діяльності або поетапно:

K = K (фактична кількість балів) / K (максимальна кількість балів) Оптиміальний рівень – до 0,8 бала.

Джерела

1. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала / А.А. Деркач. — М. : Изд-во Московского психолого-социального института. — Воронеж: НПО «МОДЭК», 2004. — 752 с.
2. Коджаспирова Г.М. Педагогический словарь : для студ. высш. и сред. нед. учеб. заведений / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. — М. : Изд. центр «Академия», 2001. — С. 37.
3. Мартиненко С.М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів : теорія і практика : [моногр.] / С.М. Мартиненко. — К. : КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2008. — С.253–270.
4. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти / О.Я. Савченко. — К. : СПД «Цудзяновіч Т.І.», 2007. — С. 38–50.
5. Сисосва С.О. Основи педагогічної творчості : підручник / С.О. Сисосва. — К. : Міленіум, 2006. — 346 с.

В статье раскрыт акмеологический аспект диагностирования готовности учителя начальной школы к педагогической деятельности; представлены диагностические методики, которые позволят установить уровень личностно-профессионального роста специалиста начального образования.

Ключевые слова: акмеологический аспект, диагностирование, готовность учителя начальной школы к педагогической деятельности.

The article presents acmeological aspect of diagnosis of readiness of primary school teachers to teaching activity; describes diagnostic methods, which give the opportunity to determine the level of personal and professional growth of specialist in primary education.

Key words: acmeological aspect, diagnosis, readiness of primary school teachers to pedagogical activity.